

DE (BALJUWS)REKENINGEN VAN KALKEN VOOR DE PERIODE 1600-1697

Luc Haeghens

I. Inleiding

In twee nummers van Castellum vorig jaar kwamen de gekende baljuws van Kalken en hun rekeningen tussen 1453 en 1599 reeds uitvoerig aan bod¹. Nog even in herinnering brengen dat de heer en vrouw van Kalken een baljuw aanstelden als hun plaatselijke vertegenwoordiger, die belangrijke rechterlijke-, financiële-, bestuurlijke- en politionele bevoegdheden kreeg. Deze baljuws (of andere ambtenaren) moesten periodiek gedetailleerde rekeningen met alle inkomsten en uitgaven indienen bij hun werkgever of een gevolmachtigde. Wat de opmaak en terminologie van deze documenten betreft, verwijzen we naar het vorige artikel. In deze bijdrage bespreken we de interessante passages uit de rekeningen van de zeventiende eeuw, die voorzien zijn van de nodige duiding. Bij de transcripties in cursief zijn de afkortingen opgelost en werden leestekens toegevoegd voor een betere leesbaarheid. Ten geleide een overzicht van de baljuws die toen actief waren met hun gekende ambtsperiode:

1. DENYS BRACKE fs. JAN	1587- vóór december 1605
2. PIETER VAN HECKE	december 1605 - 1625
3. LIEVEN BATEN	15 juni 1625 - 17 februari 1628
4. NICOLAES VAN HECKE	1631 - 28 januari 1672
5. PHILIPS DE LABIJE	19 februari 1672 - 13 december 1675
6. PIETER BAUWENS ²	30 januari 1676 - 22 maart 1698

¹ HAEGHENS L., 'De baljuws van Kalken tijdens het Ancien Regime (laatste kwart veertiende eeuw tot en met 1795)', *Castellum*, jg. XLI, nr. 1, 2024, p. 7-65; HAEGHENS L., 'De baljuwsrekeningen van Kalken voor de periode 1453-1599', *Castellum*, jg. XLI, nr. 3, 2024, p. 5-46.

² Volgens een akte van 1 februari 1678 was hij zoon van Judocus (*Joos*) Bauwens fs. Jans en Joanna Hubrecht fa. Gillis (ARA, FDMW, VDA 204). Hij werd op 19 september 1631 geboren te Kalken en er twee dagen later gedoopt, DE RUYVER L., EECKHOUT F., *Kalken (Sint-Denijs) Parochieregisters Dopen 1604-1796 Trouwen en Begravenissen 1604-1631 en 1663-1796*, VVF Gent, 1998-2007, p. 42.

ARA: Algemeen Rijksarchief Brussel	RAG: Rijksarchief Gent
ADN: Archives départementales du Nord (Rijsel)	FDMW: Familiefonds de Merode Westerloo (ARA)
MNHW: Middelnederlands Handwoordenboek	MNW: Middelnederlandsch Woordenboek
VMNW: Vroegmiddelnederlands Woordenboek	WNT: Woordenboek der Nederlandsche Taal

Tabel 1. Overzicht van de gebruikte afkortingen bij de archiefbronnen.

II. De beschikbare archivalia

In het familiefonds de Merode Westerloo (FDMW) bevinden zich de volgende Kalkense (meer)jaarrekeningen, die hierna chronologisch zijn gerangschikt:

- VD 984: 1600-1601; 1601-1602; 1602-1603; 1604-1605; 1605-1606; 1607; 1608.
- VDB 165/1: 1609; 1610; 1611; 1612; 1613; 1614.
- VDB 324: 1607³; 1619; 1621 tot en met 1624.
- PA. E 463: 1625 tot en met 1627.
- VDB 165/3: 1635 tot en met 1638; 1639 tot en met 1641.
- VDB 165/2: 1644 tot en met 1650.
- VDB 324: 1651 tot en met 1653.
- VDB 165/2: 1656 tot en met 1659.
- VDB 165/3: 1669; 1670.
- VDB 301: 1671; 1672; 1673; 1674; 1675; 1672 tot en met 1675 (restanten); 1676-1677; 1680; 1681; 1682 tot en met 1684; 1685 tot en met 1688 en 1691 tot en met 1697.

In het Gentse Rijksarchief bevinden zich de volgende rekeningen:

1. Oud archief Kalken, nr. 4, Rekeningen overgemaakt aan de graaf van Iseghem, heer van Kalken: 1615-1616; 1617; 1618 en 1620.

³ Dubbel in mindere staat van de rekening in VD 984.

2. Archief van de Raad van Vlaanderen, nr. 31189, vijftien rekeningen van goederen onder de heerlijkheid Kalken (1685-1699): 1685 tot en met 1688 (2x); 1689 (2x); 1690 (2x); 1691; 1692; 1693; 1694; 1695; 1696; 1697; 1691 tot en met 1697 (dubbel).

Voor zover bekend zijn de rekeningen voor de jaren 1642-1643, 1654-1655, 1660 tot en met 1668, 1678-1679, 1698 en 1699 niet bewaard. Behalve de laatste twee rekeningen, kwamen deze wel nog voor in een begin achttiende-eeuwse inventaris van het archief van de heren van Kalken⁴.

III. De (baljuws)rekeningen

1600-1601

Deze rekening werd op 30 januari 1604 te Brussel ingediend bij Jacques Philippe Vilain, die zijn jongere broer Lamoral Vilain⁵ zou opvolgen als heer van Kalken. In de aanhef van de baljuwsrekening van 1592-1593 wordt hij een eerste keer genoemd als *jonckheere Lamoraël Vylain, heere van Massemen, Westrem, Wettere, Calckene*⁶. In het leenregister van het Land van Dendermonde met gegevens vanaf de vijftiende eeuw tot 1789, staat bij de erfopvolging van het hoofdleen Kalken te lezen: *Tenetur Mher Jacques Philips Vilain, Grave van Yseghem, Baron de Rassegheem etca, by successie van L'Admoral Vilain, sijnen broeder, door syn ingressie in de societeyt van de paters Jesuiten*⁷, *ende heeft hier van gedaen den eedt van feauteytschap (trouw), Jan de Clercq, greffier der stede van Dendermonde, vuyt crachte van procuraetie, gepasseert voor den notaris Frans Walrave int quartier van Ryssele, van daete ix*

⁴ BALTHAU E., 'Een inventaris van het archief van de heren van Kalken (1228-1689) van het begin van de achttiende eeuw', *Castellum*, jg. XXXII, nr. 4, 2015, p. 32-33.

⁵ Lamoral Vilain wordt niet vermeld als heer van Kalken bij DAUWE C., *Calcken door de Eeuwen heen: historische bijdragen getrokken uit de archieven der gemeente*, Kalken (1908), p. 98, noch bij DE POTTER F., BROECKAERT J., *Geschiedenis van de Gemeenten der Provincie Oost Vlaanderen, Vierde Reeks, Arrondissement Dendermonde, Eerste Deel*, Gent, 1889, deel II, Kalken, p. 10-11.

⁶ ARA, FDMW, VDA 95/2.

⁷ Een groep studievrienden rond de Spanjaard Ignacio de Loyola (1491-1556) richtte in 1534 deze katholieke religieuze orde op in Parijs.

september 1607⁸.

In een manuscript van een onbekende auteur, dat op basis van de vermelde gegevens te dateren valt in de tweede helft van de zeventiende eeuw, lezen we dat *Lamoral de Gand, sieur de Mamines, se rendit religieux et adjuteur⁹ de la compagnie de Jésus, fils puis né¹⁰ de Maximilien¹¹*. Hij werd geboren op 21 april 1564 als tweede zoon van Maximiliaan Vilain en Philippina de Jauche de Mastaing, na zijn broer Jacques Philippe (°Aalst, 25 mei 1563). Als lekenbroeder-coadjutor moest Lamoral Vilain de drie geloften afleggen van armoede, kuisheid en gehoorzaamheid¹². Hij bleef bij de orde tot aan zijn dood, en nam zoals gebruikelijk een kloosternaam aan bij zijn intrede: *Nom: C. de Rassinghien, Ignatius (6) - Lieu d'origine: Alostanus (van Aalst) - Lieu de décès: Tornaci, Novitiatum (het noviciaat¹³ te Doornik) - Date: 7 décembre 1621. (6) alias Lamoral Vilain de Rassinghien. Il a pris le nom d'Ignace à son entrée au noviciat¹⁴*.

1602-1603

De *weyenaer* (jachtopziener) Jooris Aerts ontving met het akkoord van de heer van Kalken vier zakken koren voor zijn geleverde diensten.

⁸ STEVENS W., *Het Leenhof van Dendermonde*, Knesselare, 2006, p. 395.

⁹ BEGASSE DE DHAEM A., 'L'élection du sacerdoce aux origines de la Compagnie de Jésus', *Gregorianum*, jg. 91, nr. 3, 2024, p. 563: (...) *Le co-adjuteur est un auxiliaire, qui aide un autre dans l'exercice de sa mission. (...)*

¹⁰ Puisné: vient de la contraction de "puis né", il désigne le ou les enfants d'une famille qui sont nés après l'aîné (<https://www.vocabulairejuridique.com>).

¹¹ Hoofdbibliotheek UGent, Verzameling handschriften, BHSL. HS. 385, *Généalogie et armes des familles Vilain et de Gand*, p. 7.

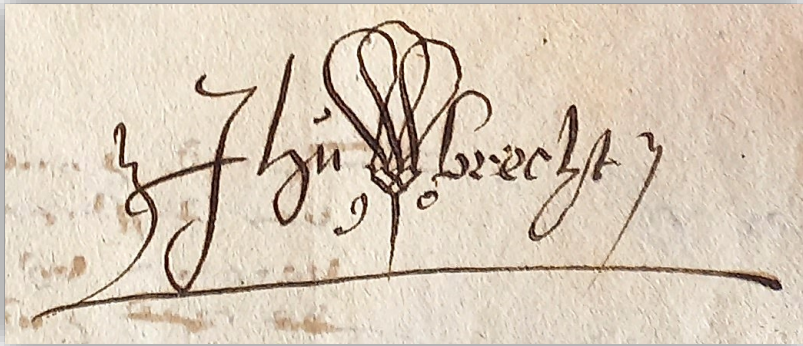
¹² Info via mail op 23 oktober 2024 van Jo Luyten, archivaris van het KADOC Leuven, waarvoor dank. Mogelijk bevinden zich nog stukken over Lamoral Vilain in het archief van de Nederduitse provincie der jezuïeten (RA Antwerpen, BE-A0511_107278_105774_DUT), bijvoorbeeld in de *Catalogi personarum*, registers met persoonsgegevens, de akten waarin de *coadjutores temporales* (lekenbroeders) hun geloften aflegden, of in de *elogia* en *litterae mortuae*, lofdichten en doodsberichten.

¹³ Het noviciaat is de leerperiode na de intrede als voorbereiding op het kloosterleven. Zie https://atheneejulesbara.be/?page_id=109.

¹⁴ PONCELET A., 'Nécrologe des jésuites de la province gallo-belge', *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique*, troisième série, tome troisième, Leuven, 1907, p. 310.

1605-1606

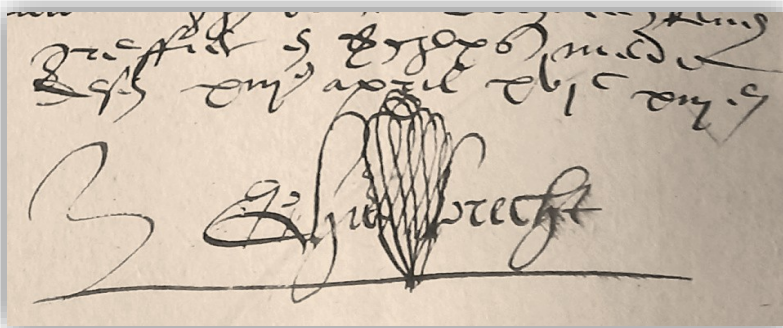
In het Kalkense parochieregister van de overlijdens werd genoteerd: *Anno Domini 1606 23 februarii obiit Joannes Hubrecht, scriba* (griffier) *suprema*¹⁵. Tijdens zijn huwelijk met Christiana de Vos kregen ze vier kinderen, waaronder een zoon Bartholomeus (zie verder). De vrouw van Kalken, Isabeau de Berghes, stelde de voogden van de wezen vrij van de betaling van de doodschuld vanwege zijn lange staat van dienst. Gillis Hubrecht, wellicht een nauwe verwant, werd zijn opvolger (zie de rekening van 1635 tot en met 1638).



Illustratie 1. Handtekening van griffier Jan Hubrecht in de baljuwsrekening van 1589-1590. Typerend is de versiering in de familienaam, hier geflankeerd door het jaartal.

Vergelijk met de handtekening hierna.

(ARA, FDMW, VDA 95/2)



Illustratie 2. Handtekening van griffier Gillis Hubrecht in het vernieuwde heerlijke renteboek van Kalken en de Nieuwengaver op 13 april 1613.

(ARA, FDMW, VD 668)

¹⁵ Zie HAEGHENS L., o.c., nr. 3, 2024, p. 40.

Deze familie leverde generaties lang de griffier van Kalken: na Bartholomeus Hubrecht fs. Jan was het de beurt aan diens zoon Heyndrick Hubrecht (zie de rekening van 1670). In 1678 ging het om Jan Hubrecht, die tijdelijk het ambt waarnam tot Pieter Hubrecht, zoon van de voornoemde Heyndrick, meerderjarig werd.

1607

Baljuw Pieter van Hecke liet een aparte rekening opstellen voor de vervolging van vier vermeende heksen: Joosyne van Kerckhove, Joosyne Vellemans, Lysbette de Vylder en Joosyne Smets. Ze werden opgepakt en dag en nacht onderworpen aan een kruisverhoor, en ook gefolterd. De laatste twee vrouwen konden gelukkig de dans ontspringen, maar Joosyne van Kerckhove stierf op 10 oktober 1607 op de brandstapel en Joosyne Vellemans werd op 5 februari 1608 verbannen voor vijfentwintig jaar. Over deze trieste episode in de geschiedenis van Kalken verscheen een artikel in 2021¹⁶.

1609

De baljuw liet optekenen dat, net zoals de Kalkenaren, ook de bewoners van de heerlijkheid Nieuwengaver karweien¹⁷ verschuldigd waren ten voordele van de heer van Kalken: zij die een paard hadden moesten het één dag per jaar ter beschikking stellen, zij zonder een paard moesten één dag handenarbeid verrichten, *ende dat alsment heurlieder ghebieden zal met een kerckgheboden, zynde also van audts ghecostumeert*.

Volgens een kanttekening was dit zo vastgelegd in kopieën van een *denombrement*¹⁸, gedateerd 4 december 1510, van Lodewyc Ghelioot, de nieuwe eigenaar van de Nieuwengaver. In 1513 had hij het gebied verkocht aan Adriaan Vilain, de heer van het naburige

¹⁶ HAEGHENS L., ‘*Crim van tooverie: heksenwaan in Kalken anno 1607*’, *Castellum*, jg. XXXVIII, nr. 4, 2021, p. 5-19.

¹⁷ HAEGHENS L., *o.c.*, nr. 3, 2024, p. 20.

¹⁸ Een verslag van de nieuwe leenman met de naam van het leen, het leenhof waaronder het leen ressorteerde, de omvang, oppervlakte, en ligging, bijhorende rechten, achterlenen, feodale verplichtingen zoals de leendienst en overdrachtaks, en andere lasten zoals renten en cijnzen. Gebruikelijk over te maken aan de leenheer of baljuw binnen de veertig dagen na de akte van het *leenverhef* (Fr. *relief d'un fief*) en het afleggen van de eed van trouw (*feauteyt*). Bij de laatste stap in deze drietraps procedure ontving de nieuwe leenman een *recepis*, een ontvangstbewijs met dikwijls dezelfde bewoordingen als bij het denombrement.

Kalken.

Bij de uitgaven staat een dienstreis van baljuw van Hecke om te achterhalen welke Kalkenaren buitenpoorter waren van Dendermonde: *Item alzo den doender van deser gheschreven hadde aen Jan Denys ende Jooris vanden Varendt, omme thebben extraict vuth poorterye bouck te Dendermonde, ten fyne zy my als doender van deser zouden extraeyeren alle poorters by name ende toename binnen deser heerlickhede van Calckene wonachtich zyn, danof ghebleven in ghebreke, zo dat den doender van deser te Dendermonde es ghereyst ende tselven extraict onderteeckent by Jooris vanden Varendt, en hem doet voornoemde betalinghe.* Tegen betaling van het jaarlijkse poortersgeld konden buitenpoorters genieten van de burgerrechten van de stad, maar woonden er zelf niet¹⁹. Zo konden handelaars en ambachtslieden niet enkel op zoek gaan naar economische opportuniteiten, maar ook beroep doen op een meer onafhankelijke rechtspraak en zichzelf en hun familie beschermen tegen lokale heerlijke lasten (zie de rekeningen van 1610, 1635 tot en met 1638, en 1693).

1610

Bij de boetes, waarbij het vergrijp onbekend is, moest Pieter van Doorselaer zestig pond parisis betalen, waarvan telkens een derde deel bestemd was voor de Tafel van de Heilige Geest²⁰, de Kerk, en de heer van Kalken.

Jan Clauwaert kreeg twee boetes van zestig pond parisis, de eerste kwam voor de helft toe aan de Kerk, de andere helft aan de heer van Kalken, de tweede boete was integraal voor de heer bestemd. Via Dauwe komen we meer te weten over deze zaak: de man had zijn zussen en kinderen in de steek gelaten en was op zwier gegaan met Joanna Tolliers, weduwe van Jacob van Bastelaer²¹. De tweede boete kwam er na zijn ontsnapping uit de gevangenis. Drie vrienden en familieleden die zich borg hadden gesteld, kregen uitstel van betaling tot het jaar nadien, op voorwaarde dat zij verzaakten *aen alle beneficie*

¹⁹ HAEGHENS L., 'Juridisch geschil over 'het beste hoofd' te Kalken in 1612', *Castellum*, jg. XXXVIII, nr. 4, 2021, p. 20-29; HAEGHENS L., *o.c.*, nr. 3, 2024, p. 37-38.

²⁰ Ook Armentafel genoemd. In nauwe samenwerking met de Kerk verleende deze wereldlijke instelling materiële hulp aan behoeftigen, onder andere via de bedeling van voedsel en kledij.

²¹ DAUWE C., *o.c.*, p 28-29.

van poorterijen die hemlieden in dese soude moghen te bate commen. Bij de uitgaven staan vermeld de kosten voor het arresteren van Balthazar van Illegghem wegens *bigamie* en het inwinnen van advies bij rechtsgeleerden in Gent om tot een vonnis te komen. Sinds de middeleeuwen werd veelwijverij beschouwd als een ernstig misdrijf: *Het tweede huwelijk was, enerzijds, een gemeenrechtelijk delict gericht tegen de orde van de familie en de burgerlijke staat van personen, en anderzijds, een religieus delict wegens de opzettelijke en openlijke minachting van het sacrament van het huwelijk*²². De Gentse beul werd ingehuurd om de man te geselen. Hij werd verbannen, maar nadien opnieuw gevangen genomen, omdat hij één van zijn vrouwen maar bleef opzoeken. Er restte de baljuw niets anders dan naar Gent te trekken om de zaak voor de tweede maal aan te kaarten²³.

1612

Bij de uitgaven werden vermeld: de *teercosten* (eten en drank) van *diversche vagabonden aldhier bijde praters*²⁴ *ghevanghen ghebrocht*. Enkele Gentse rechtsgeleerden werden gecontacteerd voor advies, en opnieuw werd een beroep gedaan op de Gentse beul, die *Hans Stommlynck gheseyt Jens met noch twee anderen vagabonden, aen beede zyden vanden voorseyde Hans, aen pelleryn*²⁵ (de schandpaal) moest vastketenen.

1613

Schenkingen aan de Tafel van de Heilige Geest waren vrijgesteld van *het beste hoofd* bij een overlijden. De baljuw kon hierbij in naam van de heer een item uit de persoonlijke bezittingen opeisen, zoals een koe of paard, of het meest waardevolle meubelstuk uit de inboedel. In de praktijk konden nabestaanden de geschatte waarde afkopen (de *redemptie*), zodat het dier of voorwerp binnen de familie bleef, ofwel volgde een openbare verkoop.

²² HUYBRECHTS L., *Multiculturaliteit in het Belgisch strafrecht, Preadviezen Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht*, aflevering 1, 2008, p. 160.

²³ DAUWE C., *o.c.*, p. 29-30. Hij vermeldt de naam Balthazar van Hulleghem.

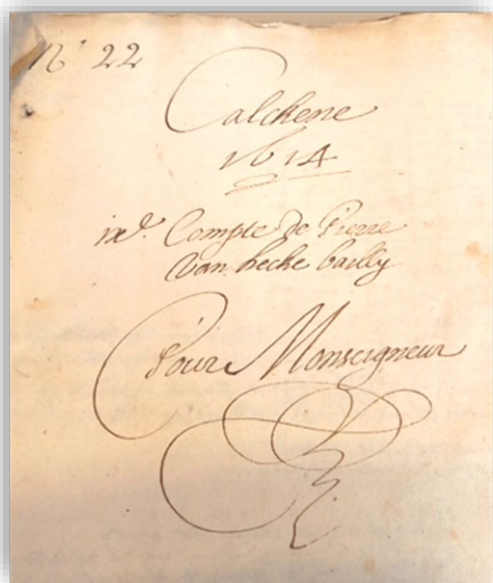
²⁴ Een beampte die onder meer belast was met het toezicht over de weiden, ook boswachter (MNW). Hij was in dienst bij de baljuw en vergelijkbaar met de veldwachter van weleer.

²⁵ DAUWE C., *o.c.*, p. 31-32, en de cover van *Castellum*, jg. XLI, nr. 1, 2024.

Lievin vander Zype fs. Baudwins moest een boete van zestig pond parisis betalen, waarvan twee derden bestemd was voor de heer van Kalken en een derde voor de kerk van Kalken, *volghens dinhouden vanden act* die getoond werd aan het dorpsbestuur (zie de rekening van 1615-1616).

1614

De uitgaven vermelden onder andere: een betaling aan de molenaar van Sint Jansteen²⁶ (zie de volgende rekening), en de dienstreis van de baljuw om brieven van de dorpsheer in verband met de paardenmolen te overhandigen aan de Gentse watergraaf. Deze ambtenaar zag toe op de grafelijke rechten in het publiek domein en liet gronden, heide en braakliggende terreinen berenten. Hij gaf ook de toelating om molens te laten draaien en rivieren te bevaren. Er staat ook genoteerd dat de baljuw het recht had om samen met de leenmannen en schepenen een jaarlijkse straat-, gracht- en brugschouwing²⁷ te organiseren (zie de volgende rekening). De dorpswegen lagen er toen nog grotendeels onverhard bij: stoffig in de zomer, slijkerig en moeilijk begaanbaar tijdens de winter. De aangelanden waren verantwoordelijk voor het onderhoud tot het midden van de weg waarlangs ze woonden. Omdat dit vaak te wensen overliet, organiseerde de plaatselijke overheid op gezette tijdstippen



*Illustratie 3. Voorblad van de negende
baljuwsrekening van
Pieter van Hecke anno 1614.
(ARA, FDMW, VDB 165/1)*

²⁶ HAEGHENS L., *o.c.*, nr. 3, 2024, p. 14-15.

²⁷ HAEGHENS L., *o.c.*, nr. 3, 2024, p. 40.

inspectierondes. De bewoners kregen nadien een bepaalde termijn om bijvoorbeeld putten in het wegdek op te vullen of om een correcte afwatering te verzekeren. Zij die hardleers waren, werden beboet²⁸.

1615-1616

Bij de inning van het beste hoofd: *Item dat es noch overleden en te Calcken begraven Lieven Haghens, wonende up Raveschoot, een splot (afsplitsing) commende binnen Calcken aengaende de prochie van Wettre, zo dat dit artikel dan by bailliu en ontfangher van Wettre staen te verandwoorden*. Het geestelijke leven van de bewoners van de heerlijkheid Raveschoot speelde zich af binnen de parochie Kalken, maar bestuurlijk hing het gebied af van de heerlijkheid Wetteren, wat inhield dat bijvoorbeeld de heerlijke inkomsten uiteindelijk daar geboekt moesten worden. Na Lievens overlijden op 3 juni 1615 als zittend baljuw van Raveschoot, dienden zijn nabestaanden de *staat van goed* dan ook in te Wetteren²⁹. Dit document werd verplicht opgemaakt wanneer één van de ouders kwam te overlijden in een gezin met minderjarige kinderen (toen lag de grens op 25 jaar). Het bevat een schat aan informatie met de aanstelling van twee voogden, meestal een nauwe verwant langs moeders- en vaderszijde, de leen- en/of erfgronden, een gedetailleerde beschrijving van de inboedel, de (on)roerende bezittingen, de baten en schulden, de funeraire kosten enzovoort.

Lievens jongere broer Joannes Haghens, mijn stamovergrootvader³⁰, volgde hem op als baljuw en oefende de functie zeker uit tussen 27 januari 1616 en 12 juni 1643, meer dan 27 jaar lang³¹. Drie generaties eerder vinden we ook het beste hoofd van mijn stamoudgrootvader Pieter Haghens³², achterleenhouder te Raveschoot, in de Wetterse

²⁸ VAN GELDER K., *Politie in de heerlijkheid. Gids en repertorium van heerlijke politiereglementen in het graafschap Vlaanderen, 13e-18e eeuw*, reeks *Gidsen*, nr. 92, Brussel, 2023, p. 122-125.

²⁹ RAG, Oud Archief Wetteren, 346, registers van staten van goed, 1609-1620, f81v°.

³⁰ Zie www.bloggen.be/haeghens, Generatie IV.

³¹ HAEGHENS L., 'Eigenaars en baljuws van de heerlijkheid Raveschoot te Kalken', *Castellum*, jg. XXXI, nr. 1, 2014, p. 27-36.

³² Zie www.bloggen.be/haeghens, Generatie I.

baljuwsrekening van 1535-1538: *Du trespas de Pieter Haghins (sic) est escheu ung cheval*³³.

Meier Jan Diericx betaalde met Lievin Drieghe de pacht voor de visrechten op *dauwe Schelde*³⁴.

De voormalige baljuw van Wetteren, Jehan Marchille, kreeg zestig gulden voor twee jaar pensioen in opdracht van de gravin van Izegem. Eenzelfde post komt ook voor in de daaropvolgende rekeningen. Blijkbaar had hij als voormalig ambtenaar na zijn actieve loopbaan recht (of was het een gunst?) op een vervangingsinkomen van zijn voormalige werkgevers.

Lieven vander Zype, wiens gelijknamige oom Lieven en neef Jan vander Zype respectievelijk de vorige en dienstdoende pastoor van Kalken waren³⁵, was *inde selven mesdaet weder ghevallen en hem vut de prochie gheabsenteert, weder commende heeft gheitooght zeker acte gheweest int gheestelyck hof tot brugghe, hem aldaer ghegheven tsynen laste*. Het geestelijk hof (ook officialiteit genoemd) was een rechtbank binnen elk bisdom die bevoegd was voor inbreuken tegen de geboden van de Heilige Kerk³⁶.

Wat had de man precies op zijn kerfstok? Het parochieregister van de overlijdens in 1635 biedt opheldering: *8 junii obiit Livinus vander Zype 67 circiter annorum bis inivit matrimonium, sed nullas ex uxoribus habuit proles sed duas reliquit illegitimas*. Vrij vertaald: op 8 juni stierf op circa 67-jarige leeftijd Livinus vander Zype, die geen kinderen kreeg binnen zijn twee huwelijken, maar wel twee onwettige kinderen achterliet.

De Kalkense Sint-Denijsparochie ressorteerde sinds 1559 onder het bisdom Gent, dat normaliter bevoegd was in deze materie. Leidde de nauwe verwantschap met de geestelijken ertoe dat de zaak van het zwarte schaap binnen de familie op de rol kwam in het verre Brugge, om er zo minder ruchtbaarheid aan te geven?

Ook baljuw Pieter Bauwens had zo zijn bedenkingen: *twyfelyck oft hy ginder mocht ghestaen, heeft desen doender hem ginder beraden omme dieswille dat hy voor de tweede reyse zo luttel punitie hadt*

³³ ARA, Rekenkamers, 14537, rekening van Jehan Moens, baljuw van Wetteren, voor de periode van 15 mei 1535 tot en met 8 mei 1538, f29v^o.

³⁴ Zie 'De eerste oude Schelde' bij <https://hkschellebelle.be/veer-den-overzet>, en de rekeningen van 1635 t/m 1638, 1639 t/m 1641, 1682 t/m 1684, 1691 en 1694.

³⁵ MEYS M., 'Honderd bewogen jaren uit de geschiedenis van de Kerk van Kalken, ca. 1550-1650', *Castellum*, jg. VIII, nr. 3, 1991, p. 55.

³⁶ Zie HAEGHENS L., o.c., nr. 1, 2024, p. 34-35.

onderstaen, maar heeft voor advies ghehadt dat dacte suffisant was. Uit ingewonnen advies bij een advocaat bleek dat de keuze voor de kerkelijke rechtbank in Brugge³⁷ en de relatief lage strafmaat in de nieuwe akte van veroordeling, toch juridisch in orde waren.

Samen met twee praters trachtte de baljuw ene Pieter (familienaam onbekend) te arresteren, een vreemdeling die naar eigen zeggen mensen kon genezen van hekserij, maar al gauw een bedrieger bleek die enkel uit was op hun geld. De man kon echter ontkomen en vluchtte de parochie uit.

De baljuw reisde naar Gent om advocaat Bossier te consulteren in verband met de doodslag op Pieter van Peteghem, die na *zekere slaghen ende quetsuren die hy hadde ghecreghen binnen de prochie van Vutberghen* langdurig medische verzorging kreeg, maar uiteindelijk thuis overleed. In het parochieregister van de overlijdens staat het zo: *2 maii obiit Petrus van Peteghem, iuvenis 21 vel circiter annorum, miserabiliter occisus et fustibus percussus ab aliquot iuuenibus in Vutberge*. Vrij vertaald: op 2 mei stierf de circa 21-jarige vrijgezel Petrus van Peteghem die jammerlijk om het leven kwam, nadat enkele jongemannen hem hadden afgeranseld met knuppels te Uitbergen.

De baljuw van Sint Jansteen (naam onbekend) kreeg een bedrag voor de bouw van een nieuwe molen en liet alle onderdelen met paard en kar transporteren van Zeveneken naar Zeeland. Baljuw van Hecke kwam ter plaatse met molenaar Marin Michiels om de werken te overzien en de nodige financiële afspraken te maken.

De *blauwe bode*³⁸ Chrispaen Gryns uit Brussel kreeg een briefloon van 300 schellingen voor de verzending van de briefwisseling tussen Jacquis Phillipus Vilain, heer van Kalken, en Nicolaes de Groote, zijn hofmeester die belast was met de hofhuishouding.

De Kalkense baljuw werd op 29 maart 1615 per brief ontboden bij de hoofdschepenen te Dendermonde om te vergaderen over het leenrecht, maar hij reisde eerst naar Schellebelle bij *mynen heere van Fontaine*³⁹, en vervolgens naar Overmere voor overleg.

³⁷ We vonden geen spoor van deze zaak in de bewaarde procesbundels voor de periode 1567-1629 inzake eerroof, ontucht, schandalen of andere inbreuken op de geboden van de heilige kerk, Rijksarchief Brugge, Archief bisdom Brugge, nr. 583.

³⁸ Vermoedelijk verwijzend naar de kleur van zijn uniform als postbode.

³⁹ Mogelijk Jacob Bette, overleden op 31 juli 1616. Hij was een zoon van Adriaan Bette, heer van Schellebelle, Fontaine en Warwane, en Agnes de Merode-Rummen.

Hij sloot de rekening af met de respectvolle vraag dat men *eenighen bijlegh dede van zekere somme tjers voor extraordinaire moeyte*, en verwees daarbij onder meer naar de jaarlijks te organiseren straat- en beekschouwingen. De revisor noteerde in de linkermarge *Loquatuur met mervrouwe*, valt nog te bespreken met de vrouw van Kalken.

1618

Herbergier Franchoy's de Herde kreeg een vergoeding voor het verteer *int hooren van informatien met de ghene ten oore ons schepenen ghecommen zyn, ter causen van zeker ghevecht up den calcken ommeganck ende kermesse gheschiet*. Deze combinatie van de kerkelijke processie en werelds volksvermaak vond jaarlijks plaats op de derde zondag van september.

Antheunis van Aultryve, officier te Destelbergen, had een kudde schapen van Jacob van Laere in beslag genomen, die zich vlakbij de parochiegrens op Kalkense heidegrond bevond, maar hij weigerde die vrij te geven. Baljuw Pieter van Hecke bracht de zaak voor de Raad van Vlaanderen, en na betekening van een deurwaardersexploot keerden de dieren terug naar hun rechtmatige eigenaar.

1620

Zuster Catheryne Valcke, *procuratesse* (bestuurdster) van het klooster te Deinze, kreeg enkele sommen geld overhandigd in opdracht van de vrouw van Kalken.

De baljuw reisde naar Belsele en Lokeren om er tientallen jonge eikenbomen aan te kopen. Hij kreeg de tolpenningen vergoed voor het transport over de weg.

1635-1636-1637-1638

Baljuw Nicolas van Hecke overhandigde de meerjarenrekening *aen mevrouwe de Graefinne van Yseghem ende van Middelburgh, als moedere ende de haudenesse hebbende vanden Graef van Yseghem als heere van Calckene* (Philips Balthazar van Ghendt), *binnen Brussel dezen 23ste meye 1640*. Het betreft Marguerite Isabel de Merode, gehuwd op 22 november 1611 met Philippe Lamoral de Gand-Vilain, die overleed te Rijsel op 7 januari 1630. Zij werd erfgename van het graafschap Middelburg in 1629, nu een

deelgemeente van het Oost-Vlaamse Maldegem⁴⁰. Het contract van *haudenisse* bepaalde dat bij het overlijden van één der ouders, de langstlevende de kinderen moest onderhouden en opvoeden.

Pastoor Jan vander Zijpe pachtte het viswater *daude Schelde* voor de jaarlijkse som van twaalf schellingen groten.

In 1635 werd het beste hoofd niet geïnd bij Paulyne Hulstaert, een arme vrouw⁴¹, bij Pieryntken Dhert⁴², een onnozele⁴³ dochter die ten laste was van de Heilige Geest, en bij Pieter du Bois⁴⁴ (*transeat om Godts wille*). De baljuw stelde voor om deze belasting kwijt te schelden bij het overlijden van Lieven Baeten⁴⁵, voormalig baljuw, en ook bij meier Jan Dierick gezien zijn lange staat van dienst⁴⁶. Deze laatste had echter de belofte gegeven dat zijn nabestaanden sowieso het *hoofthelt* zouden betalen, niettegenstaande zijn poorterschap (van Gent of Dendermonde).

Aangezien de parochieregisters van de overlijdens in Kalken gedurende zo'n drie decennia spoorloos zijn, bieden de al dan niet geboekte ontvangsten in de toenmalige baljuwsrekeningen een indicatie van het sterfjaar van de parochianen. Het allereerste doopregister van Kalken bevat op folio 1 verso een ingeplakte notitie: *Volgens relaes van mynheer de Naeyer pastor geweest synde, dood ende trauw boeken die tot Calcken manqueren van het jaer 1631⁴⁷ tot het jaer 1663 te bevinden in het bisdom, quod attestor J: van Paemel*

⁴⁰ Zie VERSCHELDE K., *Geschiedenis van Middelburg in Vlaenderen*, Brugge, 1867, p. 123. Niet te verwarren met het gelijknamige Middelburg, de hoofdstad van de Nederlandse provincie Zeeland.

⁴¹ Volgens het Kalkense parochieregister overleed ze op 7 januari 1635 als weduwe van Jacobus de Vos. Ze was toen ongeveer 75 jaar oud.

⁴² De ongeveer 28-jarige dochter van Franciscus Dhert overleed te Kalken op 12 februari 1635.

⁴³ Geen kennis hebbend van de wereld, onwetend, simpel (MNHW).

⁴⁴ Hij was een Franse *mendicus* (bedelaar), die op ongeveer tachtigjarige leeftijd overleed te Kalken op 9 maart 1635. Hij was weduwnaar en liet een dochter na.

⁴⁵ Hij stierf op 2 maart 1636 en was toen ongeveer 59 jaar oud. De pastoor schreef: *bonus erat praetor et amatus a populo, sed non nihil minimum indulgens*. Vrij vertaald: hij was een goed baljuw en geliefd bij het volk, maar zag niets door de vingers. Hij was gehuwd met Livina vander Zijpe en liet acht kinderen na. Hij werd begraven in het koor van de Kalkense Sint-Denijskerk.

⁴⁶ Hij had er een carrière opzitten van maar liefst 42 jaar als meier. Hij was zo'n 76 jaar oud toen hij overleed op 24 april 1635, en werd ook bijgezet in het koor van de kerk.

⁴⁷ Eigenlijk is dat voor de trouwregisters vanaf 1632, voor de overlijdensregisters pas vanaf 1637.

pastor, met eronder de latere tekst: *De registers waar van melding in bovenstaande nota bestaan niet in de archieven van het bisdom*. De Naeyer trad in functie in 1762, van Paemel in 1784.

Ene Jacques Baeten uit Lokeren kwam naar Kalken om bij de pastoor *belesen ende gheholpen te worden van tooverije*⁴⁸, maar hij was er overleden. Zijn *quaet kulderken*⁴⁹ werd geschat. Ook in 1636 lezen we: *Is noch overleden Jacques van Beerlere van Caprijcke, alhier ghecommen synde omme gheexorciseert (duiveluitdrijving) te wesen van heere pastor*. Zijn versleten mantel werd geschat. Of er een oorzakelijk verband bestaat tussen beide bezweringen en de overlijdens is niet bekend. Reeds in 1631 werd van deze praktijk gewag gemaakt in het visitatieverslag van bisschop Antonius Triest aan Kalken: *Dicitur Joannes van Rooten adhuc subinde exorisare, de quo possit testimonium dare pastor in Scellebelle*⁵⁰. Vrij vertaald: men zegt dat Joannes van Rooten hier een exorcisme onderging, waarvan de pastoor van Schellebelle kan getuigen.

Bij de betaling van de taks op een leenverhef staat: *Ontfaen van Jacques Haghens over vyftich roeden leen, wesende mersch hem verstorven van Christina Bauwens, syne moeder*. Het gaat hier om mijn stamgrootvader. Volgens zijn staat van goed overleed Jacques Haghens op 31 maart 1658⁵¹.

In 1638 staat vermeld bij de inbeslagnames: *Niettemin alzo eenen Laureins Poppe ghevanghen wezende, ende vuytgebroken zynde, es den doender tzyne huise gheghaen ende aldaer ghelicht zeker linwaet ghesneden om drie hemden*.

Bij de boetes moest Pieter Sperren bij vonnis vijf gulden betalen *om gheinjurrieert (zwaar gekwetst) te hebben den greffier [Gillis Hubrecht] overleden, waervan aen den doender (de baljuw)*

⁴⁸ STRYMES N., *De betovering onttoverd. Een onderzoek naar onttoverpraktijken van leken en clerici in het bisdom Gent na 1660*, masterscriptie in de geschiedenis, UGent, 2015.

⁴⁹ Wellicht kolder: wambuis zonder mouwen, meestal van leder (WNT). Een gewatteerde vest in slechte staat.

⁵⁰ CLOET M., *Itinerarium visitationum Antonii Triest episcopi Gandavensis (1623-1654)*, *De visitatieverslagen van bisschop Triest*, Symbolae Facultatis Litterarum et Philosophiae Lovaniensis, Series A, volume 2, Leuven, 1976, p. 184.

⁵¹ Zijn doop op 25 november 1609 werd per vergissing ingeschreven in het parochieregister der huwelijken.

*competeert een derde vuyt crachte vanden placarten*⁵². Deze familie werd zeker niet gespaard, want ook griffier Pieter Hubrecht was in 1697 eenzelfde lot beschoren⁵³.

Officier Pieter de Brouwere moest vijf ponden groten betalen *om ghequetst te hebben zekeren persoon*. Hij vroeg de kwijtschelding *om zyn aerme ghestaethede*⁵⁴.

Marie du Frieu en Isabeau Decock moesten elk tien schellingen groten betalen *om vleeschelicke conversatie* (geslachtsgemeenschap). Een verboden lesbische relatie⁵⁵?

Enkele betalingen werden gedaan aan *meester Abraham Balthasar, scherprechter der stede van Ghendt over syne vacatien* (ambtshandelingen) *ende sallaris, met scherpe roeden tot den bloede gheghesselt thebben Joos Saey opden negenste november 1638*, en aan herbergier Jan van Peteghem, voor de *teringhe ghedaen by de mannen vanden leene ende scherprechter, ten daghe de voornoemde justitie volbracht is gheweest*, en de drank en spijs voor de gevangene.

In de volgende rekeningen komen de molens van Beervelde regelmatig ter sprake. Ter aanvulling hierbij een overzicht van de plaatselijke molenaars in de zeventiende eeuw:

- Jan Gheldof fs. Jacques kreeg een pachtcontract van pastoor vander Zijpe voor de korenwindmolen op de *Beerveltse heije* vanaf 1 december 1633 voor drie of zes jaar, dat in 1640 nogmaals werd verlengd voor drie of zes jaar⁵⁶.
- Pieter Brouckaert, samen met Lieven Gheldof fs. Jans en Mayken de Vyldere, weduwe van Jan Gheldof, tekenden een pachtcontract voor de wind- en paardenmolen te Beervelde vanaf 1 mei 1655 voor drie jaar, telkens met verlengingen. Dit contract werd nog eens zes jaar verlengd voor Brouckaert en Lievens broer Jacques Gheldof vanaf 1 mei 1668.

⁵² Plakkaa(r)t: kennisgeving en aankondiging, geschreven of gedrukt op een groot of kleiner vel papier, bestemd om op muren of borden te worden aangeplakt; aanplakbiljet, plakbrief, affiche (WNT).

⁵³ Zie HAEGHENS L., *o.c.*, nr. 1, 2024, p. 37-38.

⁵⁴ Gestaatheid: vermogenstoestand (WNT).

⁵⁵ ROELENS J., *De onuitspreekbare zonde. Sodomie in de Zuidelijke Nederlanden*, Gorredijk, 2024, p. 154-167.

⁵⁶ ARA, FDMW, PA.E 744 bevat de pachtcontracten van een molen te Kalken voor verschillende generaties van de familie Gheldof.

- Lieven Gheldof kreeg een verlenging voor drie of zes jaar vanaf kerstavond 1692.

1639-1640-1641

Er viel geen pacht op de molens te innen, want *de meulens zyn verbrant, ende tot alsnoch en zynder gheen andere ghecommen* (zie de rekening van 1676-1677).

Bij de betalingen staan onder meer tien jaar cijns voor het viswater de *oude Schelde* aan de ontvanger van de baron van Houffalize. Deze edelman was Ernest d'Arschot de Rivière, die via zijn huwelijk in 1621 met Isabelle Bette de heerlijkheid Schellebelle verwierf⁵⁷ (zie de meerjarenrekening van 1682 tot en met 1684).

1656-1657-1658-1659

Baljuw Nicolas van Hecke presenteerde deze rekening aan *monseigneur Philippe Balthazar de Gand dit Villain, Prince, Comte d'Isenghien, chevalier de l'ordre de la toison d'or etc.* (zie de rekening van 1678-1679). Filips de Goede, hertog van Bourgondië, stichtte in 1430 te Brugge de ridderorde van het Gulden Vlies ter verdediging van de christelijke godsdienst en het verstevigen van de politieke banden tussen de edelen⁵⁸.

Reeds in 1644 was de heer van Kalken verkozen tot Gulden Vliesridder wegens bewezen diensten: *Gentilhomme de la Chambre de Philippe IV, Général de la cavalerie de l'armée de l'Estrémadure pendant la guerre contre le Portugal, il fut pris par l'ennemi et resta cinq ans captif. Sa faveur n'en souffrit aucune atteinte. Promu à la libération au Conseil Supérieur de la Guerre, il reçut la Toison d'Or*⁵⁹.

⁵⁷ <https://www.hkschellebelle.be/kalkense-meersen>.

⁵⁸ Zie onder andere COCKSHAW P., VAN DEN BERGEN-PANTENS C., *L'ordre de la Toison d'or, de Philippe le Bon à Philippe le Beau (1430-1505): idéal ou reflet d'une société*, Turnhout, 1996.

⁵⁹ BRENNE J., *Un lillois maréchal de France, Louis de Gand-Vilain*, Lille, 1969.



*Illustratie 4. Keten en juweel van de Orde van het Gulden Vlies (Oostenrijkse tak).
(museum Grand Curtius, Luik)*

1670

Heyndrick Hubrecht staat te boek als griffier van Kalken. Op 26 november 1672 werd hij voor drie jaar verbannen uit Assenede Ambacht en veroordeeld tot het betalen van een zware boete van 1.600 gulden, plus de proceskosten. Aanleiding was de grootschalige smokkeloperatie die hij samen met wijnhandelaar Gheeraert Coene had opgezet vanuit de Verenigde Provinciën. Hierbij had in september 1669 een zwaar grensincident plaats met wapengeweld⁶⁰. Uit een denombrement van een leen in de Kalkense Schoormeersen van 4 januari 1678 weten we dat hij een zoon was van Bartholomeus Hubrecht fs. Jans, voormalig griffier van Kalken.

In verband met het recht op de tiende penning bij de verkoop van gronden in de heerlijkheid Nieuwengaver werd genoteerd: *Item voor vacaties ende besoignen met groote naersticheyt ende moeyte*

⁶⁰ ROGIER G., *Criminele processen voor het hoogste gerechtshof in Vlaanderen, de Raad van Vlaanderen, eind zeventiende begin achttiende eeuw*, Oostende, 2008, p. 85.

ondersoeckende ende visiterende, groot getal van oude registers, rekenynghe ende heerlicke renteboucken, om te vinden ende extraheren tgone soude commen dienstigh ende avantageux wesen in het proces jegens den heere van Laerne. Pas na een jarenlang juridisch steekspel werd op 3 juli 1683 een definitief akkoord bereikt, waarbij Geraard van Vilsteren, baron van Laerne, definitief alle voorrechten verkreeg op de Nieuwengaver, na een goederenruil en een opleg van 6.000 gulden ten gunste van Jean Alphonse de Gand-Vilain, heer van Kalken.

Een betaling aan de schepenen werd geschrapt voor het *ghepresen hebbende de catthelyen, ghestaen hebbende op de vercochte partyen van lande*, het schatten van de waarde van roerende goederen zoals de veestapel, gewassen of veldvruchten.

1672

Er vielen geen inkomsten te innen op het Schoutheetdom te Kalken, omdat een klein renteboek verloren was gegaan *in voorgaende aude troubelen* (onlusten)⁶¹. In een begin zeventiende-eeuwse kopie van een denombrement lezen we hierover: *Item, houden noch van ghelijcken van mij zelven*⁶² *ressortierende ter voorseyde vierschaere van Wettene, een leen gheheeten het Schautheetdom van Calckene, ende es wijlent een spetelinck gheweest uyt den schautheetdom van Wettene, tot welcken leene toebehoort een rentebouccken, sprekende op zekere landen ligghende in Calckene ende Laerne, jaerlicx vuytbrengghende xiiij ponden iij schellinghen parisis, dezelve landen subject thienden penninck in het verwandelen bij coope, bij versterfte acht grooten van den bundere, ende van elcken hoire datter inne versterft xij schellinghen parisis, welck leen ende rente als noch onvruchtbaer, midts den ouderdom van de naemen, ende midtsdien de gronden alsnoch niet vindelijck*⁶³. Volgens de rekening van 1681 lag dit gebied *bynnen Laren tusschen de geerijcstrate ende revierycstrate*.

⁶¹ Zie HAEGHENS L., *o.c.*, nr. 3, p. 27-30.

⁶² Eerder in de tekst is er sprake van *Calckene ende van den Lichtervelschen* en van de *Nieuwengaver*. Het document moet dateren van na 20 januari 1513, toen Adriaan Vilain (1490-1532), heer van Kalken, de Nieuwengaver aankocht van Lodewijk Gheliot.

⁶³ BROECKAERT J., *Geschiedenis van Wettene, gevolgd van eene historische schets der omliggende gemeenten*, Gent, 1862, p. 60-61.

1673

Baljuw Philippe de Labye liet noteren dat hij de jaarlijkse inkomsten uit het heerlijke renteboek niet kon innen vanwege de *troubelen ende oock d'interdictie die den heer pastor* (Charles vanden Winckle) *aldaer anden rendant publicquelick heeft ghedaen*⁶⁴. Deze *troubelen* verwijzen wellicht naar de plunderingen en vernielingen door de Franse troepen in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de Frans-Nederlandse oorlog (1672-1679)⁶⁵.

Dauwe gaat hier dieper op in: *Beroerde tijden - Reeds dikwijls hadden onze inwoners al hunne tilbare goederen naar de versterkte steden, namelijk naar Gent, met wagens of schepen, moeten wegvoeren, waardoor zij veel schade leden. Onder andere in Mei 1673 was het eene algemene vlucht, niet min dan 385 huisgezinnen hadden elders hunne roerende have in veiligheid gebracht. De Franschen waren viermaal over de Schelde gekomen en hadden achttien voorname hofsteden ten gronde afgebrand*⁶⁶, en *Algemeene vlucht - De Calckenaren die, door hunne uitzendingen (verkenneren), de bewegingen dezer gedoopte schavuiten kenden, wachtten natuurlijk hunne komst niet af, maar verhuisden, met al wat tilbaar was op wagens in en schepen naar elders, bijkans uitsluitelijk naar Gent; alwaar zij kamers en zolders huurden om hunne waarden en meubelen te bergen. De eerste algemeene verhuizing, welke wij in de oorkonden aantreffen, is van Mei 1673*⁶⁷.

Toen de rust was teruggekeerd, maanden de officieren de Kalkenaars aan om schadeclaims in te dienen via een ingevuld *billyet*⁶⁸. Deze werden gebundeld en verstuurd naar Dendermonde: *Staedt ende declaratie vande oncosten, schaeden ende interesten bijde insetenen der prochie van Calcken bijgevoeght ende ghesupporteerd, de welcke ghecauseert zijn door het legheer vanden koninck van Vranckerijcke, gheduerende zijne leste passagie door dese provincij van Vlaenderen* (12 juni 1673)⁶⁹.

⁶⁴ Over dit conflict: zie HAEGHENS L., *o.c.*, nr. 1, 2024, p. 32-33.

⁶⁵ Zie <https://www.absolute-facts.com/nl/hollandse-oorlog.htm>.

⁶⁶ DAUWE C., *o.c.*, p. 160. De beproefde tactiek van 'de verschroeide aarde' werd toegepast. Over de verwoestingen die het Franse leger enkele jaren later aanrichtte in het naburige Laarne, zie DE WILDE J.R.J., 'De omvang van de brandschatting te Laarne in 1675', *Castellum*, jg. XI, nrs. 3-4, 1994, p. 12-19.

⁶⁷ DAUWE C., *o.c.*, p. 276.

⁶⁸ Een papier waarop iets bekendgemaakt wordt of verklaard (WNT).

⁶⁹ RAG, Oud archief Kalken, 71, militaire prestaties.

1675

Bij Laurentius Scheere en Maryn van Rysselberghe werd het beste hoofd niet geïnd omdat *sij vermoort syn vanden franschen vyant, ende alsoo ghestorven buijten dese jurisdictie*. De Kalkense pastoor verwees naar deze gebeurtenissen in het parochieregister van de overlijdens (vrije vertaling van het Latijn): te Lokeren werd op 7 oktober 1675 omstreeks 15u. Laurentius Scheere neergestoken door de Fransen, die toen de Schelde waren overgestoken ter hoogte van Gent. Ze verwoestten Destelbergen en Lochristi, staken verschillende woningen in brand te Kalken, Heusden en Lokeren en vermoordden te Destelbergen Marinus van Rysselberghe, de echtgenoot van Elisabeth van den Abbeele (zie ook de rekening van 1678-1679).

Bij de uitgaven vinden we: *Item alsoo door den franschen vijant is dese prochie gevallen in October 1675, verbrant is den rosmeulen van sijne Excellentie tot Beervelde: soo heeft den rendant by ordre van syne Excellentie doen bouwen ofte maken eenen nieuwen rosmeulen*. Molenaar Jacques Gheldof had met gevaar voor zijn eigen leven geprobeerd om de brand nog te blussen.

1676-1677

Bij de ontvangsten konden geen inkomsten uit de molens geïnd worden: *Raeckende de stampmeulens mits de langhen tydt syn verbrant, bringht den rendant alhier neant* (geen inkomsten).

Bij de verkoop van verschillende percelen werd geen tiende penning geïnd, omdat ze op de renterollen stonden van particulieren zoals meester Philip-Antoon Papejans fs. Philips, advocaat bij de Raad van Vlaanderen. Enkele jaren later zou dit tot een conflict leiden, toen Charles vanden Winckle, *licentiaet inde godtheyt, presbyter* (priester) *ende pastor der prochie van Calcken, ende deken der christins der stede ende district van Dendermonde*⁷⁰, dit renteboek kocht van advocaat Papejans⁷¹. Dat was duidelijk niet naar de zin van Jan-Philippe Papejans, wellicht een neef⁷² en eveneens advocaat en

⁷⁰ Kalken behoorde met de andere parochies van het Land van Dendermonde tot het dekenaat van Dendermonde, met aan het hoofd een landdeken. CLOET M., 'Dekens, decanaten en parochies', in CLOET M., COLLIN L., BOUDENS R., *Het bisdom Gent (1559-1991). Vier eeuwen geschiedenis*, Gent, 1991, p. 136-139; HAEGHENS L., o.c., nr. 1, 2024, p. 32-33.

⁷¹ RAG, Algemeen Familiefonds, 4187.

⁷² Zie <https://gw.geneanet.org/scoomans>.

suppoost in de Raad van Vlaanderen. Hij spande in 1680 een rechtszaak aan tegen de pastoor, baljuw en leenmannen als vertegenwoordigers van de heer van Kalken. Papejans had in 1679 van het voormelde renteboek, dat generaties lang in familiebezit was geweest, nog een denombrement ingediend en een recepis gekregen. De procesbundel⁷³, die bol staat van juridisch jargon in het Latijn, handelt over gederfde inkomsten, *causerende alsoo aen desen heeschere eene groote ende merckelijcke schaede voor het non ontfanghen van sijne vervallen thiende pennijnghen, die dese verweerder selfs tracht in sijne burze te krijghen als intendent vanden heere*, en de legalisatie van dit nieuwe renteboek, na vergelijking met eerdere versies uit 1538 en 1562.

Papejans voerde aan dat het voor priesters zelfs verboden was *hun in eenighe civile saecken voor den weirelycken rechter ten rechte te stellen*. De beklaagden moesten de proceskosten dragen en na beroep het vonnis bekend maken, *blyckende dat de versochte ende noodighe kerckgheboden met de affichen syn ghedaen binnen de prochie van kalckene ende wettere, tot voldoeninghe vande selve sententie*.

1678-1679

Op 21 april 1679 werd een kalf verzonden naar Brussel voor het feest van het Gulden Vlies. Tijdens *kapittels* (periodieke bijeenkomsten) kregen de leden van deze ridderorde de gelegenheid om te netwerken en nieuwe leden te kiezen. Dit werd opgeluisterd met allerlei processies en feestelijkheden: *Le 23 avril 1679, le roi⁷⁴ ayant donné l'ordre de la Toison [d'Or] à quelques seigneurs belges, il y eut fête au palais et, après le service divin, les chevaliers suivis d'un grand nombre de nobles parcoururent la ville, dont les rues, sur leur passage, étaient décorées avec soin ; pour terminer la journée, ils allèrent diner chez leur doyen d'âge, le prince de Masmines⁷⁵*. Philippe Balthazar de Gand-Vilain (1616-1680), heer van Kalken, was toen het oudste lid van de orde.

⁷³ RAG, Archief van de Raad van Vlaanderen, 17052; RAG, Algemeen Familiefonds, familiearchief prinsen van Izegem, 130; RAG, Oud archief Kalken, 3, leenboek 1680-1796.

⁷⁴ Koning Karel II van Spanje (1661-1700), landsheer van de Zuidelijke Nederlanden.

⁷⁵ HENNE A., WAUTERS A., *Histoire de la ville de Bruxelles*, volume 2, Brussel, 1845, p. 103. Met dank aan Patrick Vanhoucke, secretaris van Familiekunde Brussel, voor deze informatie.

Den prince van Masmines en mevrouwe princesse van Izegem logeerden bij pastoor vanden Winckle van 17 tot en met 29 mei 1679. Het betrof wellicht Jean Alphonse de Gand-Vilain en zijn echtgenote Marie-Thérèse de Crevant d'Humières, die de nieuwe heer en vrouw van Kalken zouden worden na het overlijden van zijn vader en weduwnaar Philippe Balthazar de Gand-Vilain op 27 februari 1680⁷⁶. De pastorie fungeerde toen wel meer als logies voor personaliteiten, zoals Willem-Hendrik, prins van Oranje-Nassau in 1677 en de Gentse bisschop van Horne in 1681⁷⁷.

In de rekening staat genoteerd dat passerende garnizoenen de visvijvers hadden leeggehaald en het wildbestand sterk hadden uitgedund.

Volgens een Kalkense staat van goed van januari 1679 was Jan Bauwens ontvanger van het *brantghelt bij provisie ende aenstaenden oncosten, 4 ponden groten*. Het ging om een extra belasting ten voordele van de Franse troepen opdat ze de plaatselijke boerderijen niet in brand zouden steken⁷⁸. Een staat van goed van juni 1679 vermeldt dat Lieven Grootaert op 1 april 1678 werd doodgeschoten *door een fransche partije*⁷⁹.

1680

Eerste rekening van de griffier Jan Hubrecht, met de memorie dat de baljuw Pieter Bauwens ook ontvanger was van de heerlijke renteboeken. Hubrecht boekte veel onkosten in voor de constructie van een nieuwe molen: hout, materiaal, gereedschap, timmerlieden uit Lokeren enzovoort.

1681

De rekening werd ingediend op 29 maart 1683 te Brussel bij jonker Gabriel le Febvre, heer van Bierbais, gevolmachtigde van prins Jean de Gand. In 1650 had Philippe Balthazar de Gand-Vilain, Jean de Gands vader, van deze edelman een lening van 1.600 gulden verkregen tegen de zestiende penning (aan 6,25%). Vermoedelijk gaf

⁷⁶ Zij huwden op 10 februari 1677. Zijn vader Philippe Balthazar de Gand-Vilain was weduwnaar sinds 17 september 1675.

⁷⁷ HANSELAER R., 'De voormalige pastorie te Kalken', *Castellum*, jg. V, nr. 3, 1988, p. 29-30.

⁷⁸ MEYS M., VAN ROLLEGHEM N., *Kalken. Staten van Goed 1612-1700*, VVF-Gent, Digitaal Archief, 2005, p. 140.

⁷⁹ MEYS M., VAN ROLLEGHEM N., *o.c.*, p. 145.

hij hierbij Kalken en het Lichterveldse in onderpand, want in 1721 werden ten laste van Louis de Gand-de Merode-de Montmorency, kleinzoon van Balthazar Philippe Vilain, en net zoals zijn (groot)vader heer van Kalken, beide heerlijkheden rechterlijk aangeslagen en te koop gesteld. Aanleiding was een vordering van maar liefst 69 jaar achterstallige interesten ten gunste van de erfgenamen van Gabriel Lefebvre (sic), plus de gerechtskosten⁸⁰. Het kwam wellicht tot een schuldherschikking, want de gebieden bleven voorlopig in het bezit van de familie Vilain.

Op vraag van le Febvre reisde Jan Hubrecht naar de eerwaarde moeder van de Karmelietessen te Brussel om in totaal 400 gulden te betalen voor één jaar *crois* (interest) op twee leningen uit 1673 (zie de rekening van 1695). De heer van Kalken zat blijkbaar slecht bij kas, want hij stuurde een ijlbode vanuit Brussel om stante pede twee- of driehonderd gulden uit de ontvangsten te komen ophalen. De griffier had niet meteen zo'n bedrag voorhanden, maar gelukkig kon de pastoor hem het geld voorschieten.

Jonkvrouw Isabel de Groote kreeg een betaling van 25 pond, 7 schellingen en 6 groten voor één jaar interest op een lening. Volgens Dauwe diende de heerlijkheid van de Nieuwengaver in 1683 nog als onderpand voor twee schuldvorderingen ten belope van 550 gulden per jaar, ten gunste van de erfgenamen van Adriaan de Groote⁸¹.

1682-1683-1684

Baljuw Pieter Bauwens diende deze rekening in te Gent op 18 januari 1685 bij auditeur Philippe François de Baesbancq⁸². Op 25 juni 1687 was deze *intendant vande vrouwe de douariere* (adellijke weduwe), *princesse van Isegem etca.*, na het overlijden van Jean Alphonse de Gand-Vilain, heer van Kalken⁸³.

Pieter van Mossevelde, baljuw en ontvanger van Schellebelle kreeg drie ponden, dertien schellingen, acht groten voor zestien jaar achterstallige cijnsrente van jaarlijks vier schellingen groten op *het visch water ghehaempt de houde Schelde, ghelegghen aenden Ham*

⁸⁰ DAUWE C., *o.c.*, p. 204. In de rekening van 1682-1683-1684 wordt Lefebvre genoemd als *secretaris van syn Excellentie*.

⁸¹ DAUWE C., *o.c.*, p. 204.

⁸² Gentse schepenen van Gedele in 1674, zie VAN DER MEERSCH D.J., *Memorieboek der stad Ghent, van 't jaer 1301 tot 1793*, derde deel, Gent, 1854, p. 248.

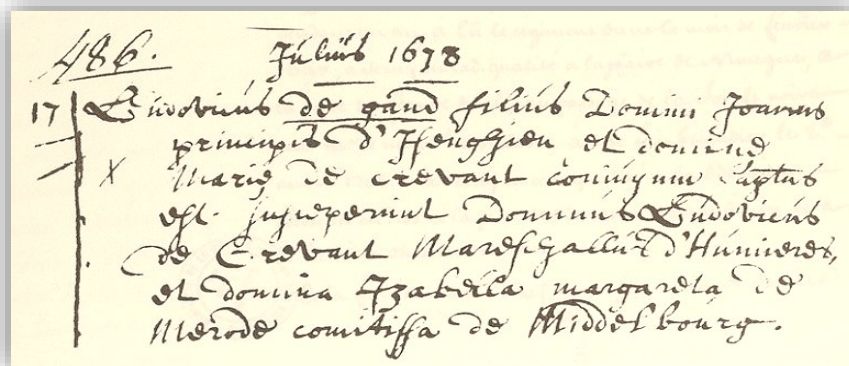
⁸³ STEVENS W., *Het Leenhof van Dendermonde*, Knesselare, 2006, p. 423.

binnen Schellebelle.

De minderjarige Jacques de Veirman fs. Jans werd veroordeeld tot een boete van 150 Carolus gulden wegens *rudessen, quetsuren ende schieten*, plus de bijbehorende proceskosten. Normaal gezien was een derde voor de baljuw en twee derden voor de heer, maar toen de jongeling volhield dat zijn ouders die boete niet konden betalen, restte de baljuw enkel nog zijn gemaakte kosten in te brengen.

1685-1686-1687-1688

Op 27 december 1688 opnieuw ingediend te Gent bij auditeur de Baesbancq voor Marie de Crevant d'Humières, moeder en *garde noble*⁸⁴ van haar zoon Loys de Gand-de Merode-de Montmorency⁸⁵, die toen pas tien jaar oud was.



Illustratie 5. *Ludovicus de Gand filius Domini Joannis principis d'Isenghien et domine Marie de Crevant coniugum, baptizatus est, suscepit Dominus Ludovicus de Crevant, Mareschalles d'Humières*⁸⁶, *et domina Izabella margareta de Merode*⁸⁷, comitissa de Middelbourg (doopakte van 17 juli 1678 in de parochie Saint-Maurice te Rijsel).

(<https://archivesdepartementales.lenord.fr>)

⁸⁴ *Dictionnaire de l'Académie française*, Troisième édition, 1740, p. 746: *Le droit qu'un père ou une mère nobles, survivans l'un à l'autre, ont de jouir du bien de leurs enfans jusqu'à ce qu'ils aient atteint un certain âge, à la charge de les nourrir & de les entretenir, & sans être tenus d'en rendre compte.*

⁸⁵ BRENNE J., o.c., 1969.

⁸⁶ Grootvader langs moeders kant van Louis de Gand-Vilain, maarschalk van Frankrijk en gouverneur van Rijsel.

⁸⁷ Overgrootmoeder van Louis de Gand-Vilain en weduwe van Philippe Lamoral de Gand-Vilain, voormalige heer van Kalken. Zij overleed op 9 juni 1679.

In opdracht van een revisor reisde de baljuw in december 1686 naar Dendermonde, om bij de griffie van het prinselijke leenhof te laten onderzoeken welke lasten er sinds het jaar 1600 rustten op de heerlijkheid van Kalken, en hiervan een certificaat mee te brengen.

De *pater procurator vande Carmelieten gheseyt Vrouwen broeders binnen Ghendt* kreeg dertig pond voor drie jaar intrest op een lening.

Betalingen werden gedaan aan herbergier Jacques van Hecke voor de huisvesting van Jacques de Veirman, *mits alhier gheene vanghenhuijs en is*, en aan de officieren die hem elf dagen lang, dag en nacht moesten bewaken. Nadien werd hij overgebracht naar het kasteel van Schellebelle.

1689

De boete voor Jan Aerts, wiens kind *seer onlancx by ongheluck versmoort*, verviel wegens *syn aerm gestaethede*. Het ging om zijn tweejarig dochtertje Joanna dat op 17 augustus verdronken was (*submersa*).

De officieren kregen nieuwe *cassacken*⁸⁸, een recurrente uitgave.

1690

Verschillende pachters tekenden verzet aan tegen de betaling van de heerlijke lasten en vroegen een vrijstelling, *niet alleene om die swaerdre contributie die sy lieden hebben betaelt beghinnende vande jaere 1689 en 1690, nemaer ooc omme de swaere leghers tochten ende campementen als menichte was van logementen*. De bevolking kreeg het zwaar te verduren tijdens de Negenjarige Oorlog (1688-1697) tussen koning Lodewijk XIV van Frankrijk en de Liga van Augsburg, waarvan ook koning Karel II van Spanje deel uitmaakte. Bewoners werden verplicht om vreemde troepen te herbergen en voedsel te geven, en moesten soms lijdzaam toezien hoe ze hun eigendommen plunderen (zie de rekening van 1692).

1691

Cornelis Blanquaert uit Schellebelle betaalde de pacht van zestien schellingen acht groten voor de visrechten op de *oude Schelde*. De duur van het pachtcontract was zes jaar.

De weduwe van officier Pieter Clyncspoor⁸⁹ werd vrijgesteld van het beste hoofd wegens zijn goede diensten.

⁸⁸ Lange overjas (WNT).

Jan Hubrecht kreeg bezoek van deurwaarder Mahieu met zijn assistenten, die in opdracht van de graaf van Mastaing *heeft moeten gheven syn verbant*⁹⁰, *van te moeten in executie*⁹¹ *commen up de boete van 8 ponden groot aen den aermen, ende ghegheven ten huysen van Terryn inden Spieghel tot Ghent*⁹². Na een gedwongen verblijf van twee dagen te Gent kreeg Hubrecht een tweede eis tot betaling voorgeschoteld, en enkele maanden later nog een derde in de *Piccardynen tot Ghent*⁹³, ondanks de *vele schoone woorden ende voorspraken vanden clerck van myn heere fiscael* (zie de meerjarenrekening van 1691 tot en met 1697). Er zat niets anders op dan telkens te pendelen tussen Kalken en Gent om het geld op te halen. Hubrecht zat in zak en as en omschreef zichzelf als *desen ongheluckeghen ontfangher en miserabelen rendant*. Hij noteerde op het einde: *soo bidt den rendant dat den rechtvaerdeghen auditeur deser rekenynghe sullen de voorschreven costen laeten passeren, ende voor de vacatie van de voorseyde daghen*. De revisor ging gelukkig voor hem akkoord.

1692

Kalken was blijkbaar *soo af gheforaijseert*⁹⁴ *van het leger vanden grave van Ooren*⁹⁵, *datter wel eenigh landt is ghebleven sonder pachter te connen becommen*. Griffier Hubrecht was hierdoor

⁸⁹ De website over de stamreeks van de familie Clinckspoor uit Kalken/Laarne is offline, maar nog steeds te consulteren via:

web.archive.org/web/20220813024734/http://users.telenet.be/clinckspoor/voorouderstaat-tabel1.htm.

⁹⁰ Rechtstaal: geschrift waarin een verplichting is vastgelegd (WNT).

⁹¹ Uitvoering van een vonnis (WNT). Hier concreet de inning van de boete.

⁹² Hoekhuis daterend uit de dertiende eeuw aan het Gouden Leeuwplein en Klein Turkije, dat sinds 1966 een beschermd monument is

(<https://inventaris.onroerendergoed.be>).

⁹³ Hoekhuis aan de Gentse Hooiaard, bekend onder de naam *Picardie* sinds de vijftiende eeuw.

(<https://geertvandamme.blogspot.com/2016/04/het-huis-picardie-op-de-hooiaard-te-gent.html>).

⁹⁴ Foerageren: bevoorraden (<https://www.mijnwoordenboek.nl>).

⁹⁵ VAN HORNES W.A., *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*, Deel 8, Tweede stuk, 1817, p. 1218: *HOORN (WILLEM graaf VAN), baron van Kessel, heer van Batenburg, generaal der artillerie en kolonel van een regiment infanterie van zijn naam, een der uitstekendste krijgshelden van zijn tijd, bloeide in de tweede helft der XVIIde eeuw. Hij woonde den togt naar Rochester bij en bewees den lande groote diensten in den haghelijken kampstrijd tegen de Franschen*.

genoodzaakt om die gronden zoveel mogelijk aan anderen te verhuren om toch nog enige inkomsten te verkrijgen.

Dauwe vertelt het zo: *Zulk een dag was het wel den 21 Juli 1692 als wanneer de generaal graaf Willem van Hoorn aan het hoofd van 8 à 9.000 mannen onze gemeente binnen rukte en zijne heirscharen hunne tenten opsloegen op de Hoosevelden, de Kruisakkers, de Meire en de omliggende landen. Kanonniers, voetgangers en ruiters hadden weldra talloze bunderen zaailand plat getrappeld; houtkanten en boomen afgehouden; grachten gevuld; honderden veldtenten, met stroo gedekt, opgericht; staken geplant om de paarden aan te binden; driepikkels geplaatst om den kookdeksel aan te hangen en, eer de avond viel, was de weelderige landbouw in eene uitgestrekte veldlegering herschapen*⁹⁶. Hiervan vinden we ook sporen in andere documenten:

- in de rekening van Adriaen van Damme, pachter van ‘het recht van den Aert’: *over soo vele tsynen huijsse is vertheirt by den bailliu ende greffier deser prochie, gheduerende het campement van graeve van Horne in het aenveirden van het gars*⁹⁷ *offe doen, die leverijnghe voor diere opden sesden july [1692]*⁹⁸. Het recht om een belasting te innen op het laden en lossen in de Kalkense aanleghaven *den Aert* werd verpacht.
- in een staat van goed van begin januari 1693: *In pachte ghehadt een partije landts vanden aermen deser prochie (de Tafel van de Heilige Geest), daervan den pacht beloopt 2-0-6, verschenen kersavont 1692, daervan den ougste sijn afgheforagiert van den volcke vande graeve van Hoorne int camperen dus: memorie (geen ontvangst geboekt)*⁹⁹.

⁹⁶ DAUWE C. *o.c.*, p. 264.

⁹⁷ Gras (MNW).

⁹⁸ VAN DE SOMPEL A., ‘De rekeningen van de pachter van het recht van den aert op het einde van de 17de eeuw - 1ste helft van de 18de eeuw als waardemeter voor de inspanningen om de Kalkense Vaart en het handelshaventje funktioneel te houden’, *Castellum*, jg. XII, nr. 1, 1995, p. 30-50, pp. 36.

⁹⁹ MEYS M., VAN ROLLEGHEM N., *o.c.*, p. 193.



Illustratie 6. Detail van de *Figurative kaert van de prochien van Loochristi, Seveneicken, Overmeire en Destelberghe* van François Horenbault (1583), met links onderaan de aanleghaven *den Aert*.
(RAG, Catalogus van de Kaartenverzameling 16de eeuw-midden 20ste eeuw, nr. 368)

1693

Balthasar (*Balten*) vander Swaelmen (zie de volgende rekening) kon slechts een deel betalen van de jaarlijkse 72 ponden pacht op zijn land en wind- en paardenmolen in de buurt van de kerk, omdat *door grootd ongheluck sijn huijs schuere en al die stallen en sijne beestialen sijn verbrandt met al sijn meubelen ende cateylen*. De molen was gelegen tussen de Kleine Molenstraat, Kwernstraat, en de Nerenweg¹⁰⁰. Hij verzocht de commissarissen van zijne majesteit om een gedeeltelijke kwijtschelding. Zij beslisten dat hij de kosten voor de herstelwerken voor één derde mocht inbrengen, en zolang de oorlog duurde kreeg hij acht pond korting op de molenpacht. Deze laatste regeling gold ook voor Lieven Geldof die toen de molens te Beervelde pachtte (zie de rekening van 1695).

Onder meer schoenlapper Jan de Neve betaalde het beste hoofd voor zijn overleden vrouw, maar de nabestaanden van Joos Slabbaert en Pieter Verhooten, buitenpoorters van Dendermonde, waren hiervan vrijgesteld. Dit werd gestaafd met een notariële akte die gebaseerd was op het Dendermondse charter met de poorterslijsten.

¹⁰⁰ Bijkomende info over Balthasar Van der Swa(e)lmen in VAN DE SOMPEL A., 'Zoektocht naar de identiteit van de samensteller van een zeventiende-eeuws liedboek. Wie was Kalkenaar Denijs Bauwens?', *Castellum*, jg. XXXIV, nr. 2, 2017, p. 29-59, pp. 41-42 en 45.

De koster kreeg een vergoeding voor de opmaak van een uittreksel uit het *doodt bouck*, het parochieregister der overlijdens, om te kunnen nagaan wie het beste hoofd verschuldigd was.

1694

Net zoals de voorbije jaren, kon de pacht op de jacht- en patrijzenvangst en het *swaen ende voghel ghelt* niet geïnd worden gezien de barre tijden. Balthasar vander Swaelmen betaalde wel de pacht van 21 schellingen voor het eerste van drie jaren voor de visserijrechten op de *aude Schelde*.

Een geplande inspectie voorafgaand aan de verkoop van een stuk weiland in de Schoormeersen viel in het water, omdat de grazende paarden van een regiment cavalerie soldaten de toegang beletten.

Er komen geen geïnde boetes voor in Jan Hubrechts rekeningen, enkel de vermelding: *Andere ontfanck vande boeten sheeren profijte vervallen, te weten de 2 deelen van 3 vande gene excederende xii ponden parisys, blijvende het derde deel en alle ander ten profijte vanden balliu van calcken, gevolgd door den doender seght gheene tot synder kennisse ghecommen te syne ____ nihil, ofwel de boeten vervallen ten jaer [...] sal den voornoemde balliu rekenijnge doen.*

1695

De zestiende rekening van Jan Hubrecht omvat de periode van 1 januari tot einde oktober 1695, een fiscaal jaar liep toen meestal van 1 januari tot einde oktober. De gegevens in verband met november en december werden opgenomen in de volgende rekening.

De eerwaarde moeder van de Karmelietessen te Brussel liet op 9 mei via een deurwaarder zowel beslag leggen op de betaalde pacht voor de visserij van Balthasar vander Swaelmen, als op het beste hoofd na het overlijden zijn echtgenote, en de pacht van Lieven Gheldof voor zijn wind- en paardenmolen te Beervelde. Wellicht had dit te maken met de achterstallige interesten op een lening die de Karmelietessen hadden verstrekt. De daaropvolgende jaren werd er tijdig betaald, zo blijkt uit de rekeningen.

1696

De tiende penning op de verkoop van gronden viel niet te innen bij sommige transacties, omdat deze ressorteerden onder de renterollen en -boeken van particuliere eigenaars, zoals de heer Blanckaert en wijlen Jacques Lammens.

1697

Soldaten hadden een partij land genaamd *den Geer*¹⁰¹ in *Meulemeersch* ingenomen, er stond nauwelijks nog gras op waardoor het niet te verhuren viel.

Jacques van Ruyteghem weigerde zijn eerste jaar pacht te betalen voor de visrechten vanwege de troebelen.

Na het plotse overlijden van de vorige griffier [Pieter Hubrecht]¹⁰², en *door de troubelen het cantoor gevlucht sijnde*, kreeg Jan Hubrecht maar moeilijk zicht op alle transacties die onderhevig waren aan de tiende penning. Toch probeerde hij *naer syn beste vermoghen* om de inkomsten te innen. Met akkoord van de heer van Kalken kreeg de weduwe van Pieter Hubrecht onder andere zes ponden en tien schellingen groten, omdat hij dertien jaar lang de kohieren van alle verkochte goederen had opgemaakt.

1691-1692-1693-1694-1695-1696-1697

Baljuw Pieter Bauwens overhandigde zijn meerjarenrekening aan *heere raedt ende advocaet fiscael Spanoghe*¹⁰³ op 3 januari 1699, *ten respecte vanden voorgaenden oorloghe jeghens de croone van Vranckerijcke, ende alsoo by confiscatie aen sijne Majesteijt van Spaignien*.

Lieven Scheire werd wegens overspel met zijn dienstmeid Marie Masagie veroordeeld tot een boete van zestien ponden dertien schellingen en vier groten, waarvan de baljuw één derde voor zich mocht houden. De rest werd als ontvangst geboekt, maar moest de baljuw echter nadien betalen *in handen van d'heer ende meester Jan Baptista de Geldere*¹⁰⁴, *ontfangher van syne Majesteyts rapporten ende boeten*.

¹⁰¹ Zie HAEGHENS L., *o.c.*, nr. 3, 2024, p. 42. Dit toponiem komt reeds voor in een begin vijftiende-eeuws document: *CC roeden lants op den kercacker tavermate neven de beke, gheleghen an den gheer*. MEYS M., BALTHAU E., VAN DE SOMPEL A., 'Een vijftiende eeuwse renterol van de Tafel van de Heilige Geest van de Sint-Denijsparochie van Kalken', *Castellum*, jg. XXV, nr. 2, 2008, p. 21.

¹⁰² Zie HAEGHENS L., *o.c.*, nr. 1, 2024, p. 37-38.

¹⁰³ Louis Spanoghe was advocaat-fiscaal bij de Raad van Vlaanderen tussen 1676 en 1707. Over deze functie zie VERFAILLE J., *Het archief van de Raad van Vlaanderen (1386-1795), Gids voor de gebruiker*, Brussel, 2014, p. 34, 38-42 en 111-116.

¹⁰⁴ Voor biografische notities over deze man: VERFAILLIE J., *Au Cœur de la Cour, Een analyse van de organisatie en het personeel van de griffie van de Raad van Vlaanderen 1386-1795*, Band 2: bijlage, doctoraatsproefschrift geschiedenis, UGent, 2014, p. 187-196.

IV. Besluit

Eens te meer blijkt dat de (baljuws)rekeningen veel meer te bieden hebben dan louter financiële gegevens. Menig historicus, genealoog of heemkundige zal in deze documenten waardevolle gegevens aantreffen, die een aanvulling bieden op reeds gepubliceerde data, of die een nieuw licht kunnen werpen op gebeurtenissen.

Bronnen

Niet-gepubliceerde bronnen

Algemeen Rijksarchief Brussel (ARA)

Familiefonds de Merode Westerloo (FDMW): PA.E 463-640-659-690-744-810-985-1078-1102; T396-594; VD 634-651-668-720-869-895-954-984; VDA 95a-95/2-420; VDB 1651/2/3-265-301-332; VDC 741.

Rijksarchief Gent (RAG)

Algemeen Familiefonds, 4187, renteboek.

Algemeen Familiefonds, familiearchief prinsen van Izegem, 130.

Archief van Sint-Baafs en Bisdome Gent, K83, Specificatie van fundaties en kalender van jaargetijden van pastoor Lucas Mersie (21 april 1655).

Oud Archief Kalken, 3 en 71.

Oud Archief Wetteren, 346.

Archief van de Raad van Vlaanderen, 17052.

Kaartenverzameling 16^{de} eeuw-midden 20^{ste} eeuw (VZI), nr. 368.

Rijksarchief Brugge (RAB)

Archief bisdom Brugge, nr. 583

Museum Grand Curtius (Luik)

Keten en juweel van de Orde van het Gulden Vlies.

Gepubliceerde bronnen

BALTHAU E., 'Een inventaris van het archief van de heren van Kalken (1228- 1689) van het begin van de achttiende eeuw', *Castellum*, jg. XXXII, nr. 4, 2015, p. 5-38.

BEGASSE DE DHAEM A., 'L'élection du sacerdoce aux origines de la Compagnie de Jésus', *Gregorianum*, Jg. 91, nr. 3, 2024, p. 550-572.

BRENNE J., *Un lillois maréchal de France, Louis de Gand-Vilain*, Lille, 1969.

BROECKAERT J., *Geschiedenis van Wetteren, gevolgd van eene historische schets der omliggende gemeenten*, Gent, 1862.

CLOET M., *Itinerarium visitationum Antonii Triesti episcopi Gandavensis (1623-1654), De visitatieverslagen van bisschop Triest*, Symbolae Facultatis Litterarum et Philosophiae Lovaniensis, Series A, volume 2, Leuven, 1976.

CLOET M., 'Dekens, decanaten en parochies', in CLOET M., COLLIN L., BOUDENS R., *Het bisdom Gent (1559-1991). Vier eeuwen geschiedenis*, Gent, 1991, p. 136-139.

COCKSHAW P., VAN DEN BERGEN-PANTENS C., *L'ordre de la Toison d'or, de Philippe le Bon à Philippe le Beau (1430-1505): idéal ou reflet d'une société*, Turnhout, 1996.

DAUWE C., *Calcken door de Eeuwen heen: historische bijdragen getrokken uit de archieven*

- der gemeente, Kalken*, 1908.
- DE POTTER F., BROECKAERT J., *Geschiedenis van de Gemeenten der Provincie Oost Vlaanderen, Vierde Reeks, Arrondissement Dendermonde, Eerste Deel*, Gent, 1889, Kalken.
- DE RUYVER L., EECKHOUT F., *Kalken (Sint-Denijs) Parochieregisters Dopen 1604-1796 Trouwen en Begraffenissen 1604-1631 en 1663-1796*, VVF Gent, 1998-2007.
- DE WILDE J.R.J., 'De omvang van de brandschatting te Laarne in 1675', *Castellum*, jg. XI, nrs. 3-4, 1994, p. 12-19.
- HAEGHENS L., 'Eigenaars en baljuws van de heerlijkheid Raveschoot te Kalken', *Castellum*, jg. XXXI, nr. 1, 2014, p. 27-36.
- HAEGHENS L., 'Crim van tooverie: heksenwaan in Kalken anno 1607', *Castellum*, jg. XXXVIII, nr. 4, 2021, p. 5-19.
- HAEGHENS L., 'Juridisch geschil over 'het beste hoofd' te Kalken in 1612', *Castellum*, jg. XXXVIII, nr. 4, 2021, p. 20-29.
- HAEGHENS L., 'De baljuws van Kalken tijdens het Ancien Regime (laatste kwart veertiende eeuw tot en met 1795)', *Castellum*, jg. XLI, nr. 1, 2024, p. 7-65.
- HAEGHENS L., 'De baljuwsrekeningen van Kalken voor de periode 1453-1599', *Castellum*, jg. XLI, nr. 3, 2024, p. 5-46.
- HANSELAER R., 'De voormalige pastorie te Kalken', *Castellum*, jg. V, nr. 3, 1988, p. 29-39.
- HENNE A., WAUTERS A., *Histoire de la ville de Bruxelles*, volume 2, Brussel, 1845.
- HUYBRECHTS L., 'Multiculturaliteit in het Belgisch strafrecht', *Preadviezen Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht*, aflevering 1, 2008.
- MEYS M., 'Honderd bewogen jaren uit de geschiedenis van de Kerk van Kalken, ca. 1550-1650', *Castellum*, jg. VIII, nr. 3, 1991, p. 5-63.
- MEYS M., VAN ROLLEGHEM N., *Kalken, Staten van Goed 1612-1700*, VVF-Gent, Digitaal Archief, 2005.
- MEYS M., BALTHAU E., VAN DE SOMPEL A., 'Een vijftiende eeuwse renterol van de Tafel van de Heilige Geest van de Sint-Denijsparochie van Kalken', *Castellum*, jg. XXV, nr. 2, 2008, p. 5-25.
- PONCELET A., 'Nécrologe des jésuites de la province gallo-belge', *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique*, troisième série, tome troisième, Leuven, 1907, p. 275-312.
- ROELENIS J., *De onuitsprekbare zonde. Sodomie in de Zuidelijke Nederlanden*, Gorredijk, 2024.
- ROGERS G., *Criminele processen voor het hoogste gerechtshof in Vlaanderen, de Raad van Vlaanderen, eind zeventiende begin achttiende eeuw*, Oostende, 2008.
- STEVENS W., *Het Leenhof van Dendermonde*, Knesselare, 2006.
- STEVENS W., *Het Leenhof van Dendermonde tijdens de vijftiende eeuw, Nadere toegang op het archief van de Rekenkamers, delen en banden, 1102 en denombrementen van Vlaanderen, Leenhof van Dendermonde tot 1473*, volume I, Brussel, 2013.
- STRYMES N., *De betovering onttoverd. Een onderzoek naar onttoverpraktijken van leken en clerici in het bisdom Gent na 1660*, masterscriptie in de geschiedenis, UGent, 2015.
- VAN DER MEERSCH D.J., *Memorieboek der stad Ghent, van 't jaer 1301 tot 1793*, derde deel, Gent, 1854.
- VAN DE SOMPEL A., 'De rekeningen van de pachter van het recht van den aert op het einde van de 17de eeuw - 1ste helft van de 18de eeuw als waardemeter voor de inspanningen om de Kalkense Vaart en het handelshaventje functioneel te houden', *Castellum*, jg. XII, nr. 1, 1995, p. 30-50.
- VAN DE SOMPEL A., 'Zoektocht naar de identiteit van de samensteller van een zeventiende-eeuws liedboek. Wie was Kalkenaar Denijs Bauwens?', *Castellum*, jg. XXXIV, nr. 2, 2017, p. 29-59.
- VAN GELDER K., *Politie in de heerlijkheid. Gids en repertorium van heerlijke politiereglementen in het graafschap Vlaanderen, 13e-18e eeuw*, reeks Gidsen, nr. 92, ARA, Brussel, 2023.

- VAN HORNES W.A., *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*, Deel 8, Tweede stuk, 1817.
- VERFAILLIE J., *Het archief van de Raad van Vlaanderen (1386-1795), Gids voor de gebruiker*, Brussel, 2014.
- VERFAILLIE J., *Au Cœur de la Cour, Een analyse van de organisatie en het personeel van de griffie van de Raad van Vlaanderen 1386-1795*, Band 2: bijlage, doctoraatsproefschrift geschiedenis, UGent, 2014.
- VERSCHELDE K., *Geschiedenis van Middelburg in Vlaanderen*, Brugge, 1867.
- VIAENE A., 'De Orde van het Gulden Vlies, laatste ridderparade van het westen', *West-Vlaanderen*, jg. 11, 1962, p. 352-367.

Online woordenboeken

Dictionnaire de l'Académie française, 3ème édition, 1740,
(<https://www.dictionnaire-academie.fr/>).

Middelnederlandsch Handwoordenboek, VERDAM J., 's-Gravenhage, 1911,
(<https://www.dbnl.org/>).

Historische woordenboeken - Instituut voor de Nederlandse Taal - De Geïntegreerde Taalbank. (<https://gtb.ivdnt.org/search/>).

<https://www.etymologiebank.nl/>. <https://www.vlaamswwoordenboek.be>.
<https://www.vocabulairejuridique.com>.
<https://www.mijnwoordenboek.nl>.

Websites

<https://nl.geneanet.org>.
<https://search.arch.be/nl/>.
<https://www.bloggen.be/haegghens/>.
<https://www.hkschellebelle.be>.
https://atheneejulesbara.be/?page_id=109.
<https://www.absolutefacts.com/nl/hollandse-oorlog.htm>.

Vragen en/of reacties

luchaegghens@gmail.com.